

УДК 339.564(477)

О. В. Лошенюк,
аспірант кафедри міжнародних економічних відносин,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ ПОСЛУГ*

О. Losheniuk,
post-graduate student of the Department of International Economic Relations,
Kyiv National University of Trade and Economics

FOREIGN EXPERIENCE IN APPLYING TOOLS TO STIMULATE EXPORT OF SERVICES

У статті розглянуто роль сфери послуг у світі. Досліджено динаміку обсягів експорту та імпорту сфери послуг в Україні. Обґрунтовано необхідність впровадження інструментів стимулювання експорту в Україні. Проаналізовано міжнародний досвід стимулювання експорту послуг, вказано основні інституції, що займаються регулюванням експорту послуг та інструменти забезпечення цього регулювання. Вказано на перспективність розвитку інноваційних продуктів, які можуть створюватися як в ІТ-секторі, так і в інших галузях економіки. Розкрито світовий досвід застосування податкових стимулів експорту науково-дослідницької діяльності. Визначено основні проблеми, що перешкоджають розвитку ринку послуг України. За результатами проведеного аналізу доведено, що основними інструментами стимулювання експорту послуг є вигідне кредитування, надання різних грантів, податкове вирахування, податковий кредит, пільгові ставки і прискорена амортизація.

The role of the sphere of services in the world is considered in the article. The dynamics of volumes of export and import of services in Ukraine is investigated. The necessity of introduction of instruments of stimulation of export in Ukraine is substantiated. The international experience of stimulating the export of services is analyzed, the main institutions regulating the export of services and the instruments of ensuring this regulation are specified. It is indicated on the prospect of development of innovative products that can be created both in the IT sector and in other sectors of the economy. The world experience in applying tax incentives of the export of the research and development is disclosed. The main problems that impede the development of the Ukrainian market of services are determined. According to the results of the analysis, it is proved that the main instruments for stimulating the export of services are beneficial lending, the provision of various grants, tax deductions, tax credits, preferential rates and accelerated depreciation.

Ключові слова: сфера послуг, експорт послуг, експорт-промоушн послуг, інструменти стимулювання експорту послуг, фінансове стимулювання, податкові стимули, науково-дослідницька діяльність.

Key words: service sector, export of services, export promotion of services, tools for stimulating the export of services, financial incentives, tax incentives, research and development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах глобалізації світового господарства і міжнародних економічних відносин в українській економіці, як і в усьому світі, роль сфери послуг зростає

швидкими темпами. Розширюється спектр послуг, їх якість, вплив на життя людей, зростає кількість інституцій, що займаються проблемами експорту. Розвиток ринку послуг, зростання обсягу послуг та досконала система управління є необхідною передумовою практичної реалізації мети держави з соціально орієнтованою економікою.

* Роботу виконано в межах НДР "Експорт-промоушн України в умовах дестабілізації глобальних торговельних регуляторів" (номер державної реєстрації 0117U007173).

Таблиця 1. Обсяги експорту-імпорту послуг за 2008—2016 рр., тис. дол. США

Показник	Роки					2016 р. до 2008 р., %
	2008	2010	2012	2014	2016	
Експорт	12260120,9	11936316,7	14096178,1	11520850,7	9867999,7	-19,5
Імпорт	6481524,9	5421645,1	6650075,8	6373128,1	5326512,7	-17,8
Сальдо	5778596,0	6514671,6	7446102,3	5147722,6	4541487,0	-21,4

Джерело: розраховано автором за даними [2].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Грунтовне дослідження різних аспектів стимулювання експорту послуг у країнах світу міститься у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як О. Асмолова, Л. Беррі, В. Бондаря, К. Гренрооса, Б. Данилишина, В. Козакова, К. Корсака, І. Кураса, В. Куценко, В. Майборода, П. Надолішнього, І. Надольного, І. Прокопенка, Р. Рассела, В. Ребкала, Б. Рендера, В. Скурятівського, В. Токаревої, К. Хаксевера, Ю. Чернецького та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є сучасні інструменти стимулювання експорту послуг у країнах світу. Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі задачі:

- проаналізувати основні інституції, що займаються питаннями стимулювання експорту послуг у країнах світу;
- визначити основні інструменти стимулювання експорту послуг;
- дослідити досвід країн у аспекті державного стимулювання експорту послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Останнім часом ринок послуг є сферою економіки, яка відіграє значну роль в економічному розвитку багатьох країн світу. Сьогодні як розвинені, так і країни, що розвиваються ставлять перед собою зав-

дання — прискорити розвиток сфери послуг, що сприятиме економічному зростанню. Саме сфера послуг складає, в економічно розвинених країнах, основну частину економіки за кількістю зайнятих (більше 60%) [1].

Відставання України від провідних країн світу у сфері експорту послуг є однією з найбільш суттєвих проблем економічного розвитку України на сучасному етапі. Надання державної підтримки та сприяння українським підприємцям у збільшенні обсягів експорту, диверсифікації його потоків, допомога українським експортерам у виході на зовнішні ринки, захист їхніх економічних і торговельних інтересів за кордоном, є одним з пріоритетів діяльності державної служби в економічному напрямі. Виправити ситуацію можна шляхом імплементації зарубіжного досвіду застосування інструментів державної підтримки експорту, серед яких провідну роль відіграють інструменти фінансової підтримки, зокрема, експортного кредитування, страхування і надання державних гарантій.

Для проведення аналізу зовнішньоекономічної діяльності України необхідно переглянути динаміку експортно-імпортних операцій з надання послуг за 2008—2016 рр. (табл. 1).

З таблиці 1 бачимо, що протягом досліджуваного періоду експорт послуг перевищує над імпортом. Найвищі обсяги експорту спостерігаються у 2012 р. і сягають 14096178,1 тис. дол. США. Однак бачимо тенденцію до спаду експорту сфери послуг в Україні у 2016 р., порівняно з 2008 р. експорт послуг спав на 19,5%.

Таблиця 2. Міжнародний досвід стимулювання експорту

Країни	Суб'єкт регулювання	Інструменти
США	Експортно-імпортний банк	пряме кредитування, страхування кредитів та інші програми страхування
	Асоціація з торгівлі та розвитку	технічна допомога, спеціалізовані дослідження, дослідження можливостей, орієнтаційні візити, гранти на тренінги та конференції
Японія	Японський уряд	податки: спеціальні відрахування з експортних надходжень, повернення імпортного мита експортерам; фінансування, що стимулювало експорт: заходи із зниження вартості експорту перед відправленням, створення японського банку експортно-імпортних операцій; сприятливий валютний курс; експортні конкурси; кредитування
Австралія	Австралійська корпорація фінансування і страхування експорту	страхування середньо- і довгострокових ризиків та фінансові послуги австралійським компаніям, що безпосередньо або опосередковано працюють на експорт, сприяє фінансуванню експорту банківськими закладами, а також займається консультативною діяльністю у сфері експорту; страхуванні політичних і комерційних ризиків
Мексика	фінансова інституція «Банкомекст»	експортні кредити та гарантії
Таїланд	Тайський департамент підтримки експорту	інформування; програми просування національного бренду
Німеччина	Федеральне міністерство економіки й технологій	координація діяльності із сприяння експорту всіх федеральних інституцій; програми із сприяння експорту для малих та середніх підприємств тощо
	Федеральне Міністерство закордонних справ	розбудовування іміджу країни; дослідження політичного та економічного середовища
	Німецькі торгові палати	маркетингові дослідження; розбудовування іміджу країни; дослідження політичного та економічного середовища; послуги з підтримки експорту

Джерело: складено автором на основі даних [4].

Таблиця 3. Міжнародний досвід застосування податкових стимулів у науково-дослідницькій сфері

Країна	Інструменти регулювання
Індія	В Індії допускаються податкові відрахування від 125 до 200% для цільових витрат на R&D у межах країни. Також компаніям дозволяють відносити на витрати зарплати співробітників, які займаються R&D і витрати на матеріали, які компанії понесли в період до трьох років до початку ведення бізнесу. Важливо також зазначити, що податкові пільги по R&D діяльності в Індії не застосовуються до IT-галузі
Китай	Знижена ставка по ПДВ (0% для певних R&D послуг), пільгову ставку з податку на прибуток (15% для R&D підприємств при основною ставкою 25%) і звільнення від митних зборів при імпорті інноваційного обладнання. Також держава відшкодовує весь оплачений ПДВ по інноваційному обладнанню, купленому всередині країни
Сінгапур	Територіальна система оподаткування. Якщо частина доходу сінгапурської компанії вважається отриманою не на території Сінгапуру, її можна не обкладати податком на прибуток всередині країни. Застосовується додатковий стимул для R&D у вигляді податкових відрахувань від 100 до 300% цільових витрат. При цьому податкові відрахування понад 150% може застосовуватися тільки підприємствами, діяльність яких здійснюється в межах країни. Також компаніям дозволяється відносити на витрати прямі витрати на R&D, включаючи амортизацію відповідного обладнання і зарплати співробітників
Ізраїль	Застосовуються податкові пільги і гранти. В Ізраїлі для компаній, що займаються R&D, діють знижені ставки податку на прибуток до 16% і навіть до 5% (при звичайній ставці податку на прибуток в 25%). Ставки варіюються в залежності від розміру компанії та пріоритетності території, де вона працює. Серед особливостей Ізраїлю можна назвати і пільговий режим для бізнес-ангелів (приватних інвесторів), який дозволяє їм зі свого оподаткованого доходу відняти суму інвестицій в ізраїльські R&D компанії (максимальна сума відрахування для однієї компанії - 5 млн нових ізраїльських шекелів), тим самим де-факто зменшуючи податок на доходи фізичних осіб
Ірландія	ставка податку на прибуток є однією з найнижчих в ЄС - 12,5%. Додатково надає право на податковий кредит у розмірі 25% для цільових витрат і витрат на зведення або реконструкцію об'єктів, що використовуються при проведенні R&D

Джерело: складено автором на основі даних [5].

Однак, незважаючи на перевищення експорту послуг над імпортом, слід відзначити, що переважна більшість українських виробників продукції з високою часткою доданої вартості не спроможна самостійно організувати кредитування збуту своєї продукції на світовому ринку. Проте й у більшості зарубіжних країн такі розстрочки організовано завдяки безпосередній фінансовій підтримці державних установ. Зокрема це організовано через державні Агенції кредитування експорту (AKE) — Export import bank, OPIC (США), COFACE (Франція), SACE (Італія), HERMES (ФРН) тощо [3].

Це вказує на пріоритетність вирішення проблеми належної фінансової підтримки експортної діяльності послуг. Інструменти фінансового впливу держави на експорт послуг, які практикуються в Україні, є застарілими й неефективними. Експортне кредитування в Україні не набуло належного розвитку. Виходячи на зовнішній ринок, експортер повинен мати доступ до фінансування на рівні із конкурентами з інших країн. Вітчизняні банки в умовах надзвичайно високих кредитних ризиків та дорогих і коротких пасивів мають гірші конкурентні позиції у порівнянні з банками розвинутих країн. Унаслідок цього обсяги та умови кредитної підтримки експортерів підпорядковані дії тих самих чинників, що визначають умови кредитування, наприклад, короткострокової торговельної операції. Як наслідок, вітчизняні банки не зацікавлені у кредитуванні експортного виробництва. Стабільно у невеликих обсягах експортним кредитуванням займається лише Державний експортно-імпортний банк. Інші комерційні банки надають експортне фінансування вкрай рідко [3].

Дослідження державного стимулювання експорту у країнах світу показало, що майже всім країнам притаманна наявність окремої інституції, що займається регулюванням експортної діяльності у країні (табл. 2). Розглянуті політики стимулювання експорту мають певні спільні риси: надання фінансової до-

помогі (кредитів, грантів), інформування, дослідження ринку.

Однак необхідно зазначити, що кожен вид послуг потребує особливої уваги та індивідуального підходу щодо розробки інструментів стимулювання експорту. Сьогодні поява одного нового робочого місця в IT стимулює створення трьох-чотирьох додаткових робочих місць в інших галузях економіки. Тому експерти відводять цьому сегменту істотну роль у процесі реформування економік країн. Враховуючи зазначене, розглянемо міжнародний досвід фінансових стимулів у IT-сфері.

Країни ЄС, а також розвинені країни світу вже давно усвідомили перспективи розвитку інноваційних продуктів, які можуть створюватися як в IT-секторі, так і в інших галузях економіки. Тому в світовій практиці існують спеціальні режими оподаткування R&D діяльності (Research & Development або науково-дослідницької), які поширюються на всі галузі економіки з істотною науковістю складової. У світі застосовуються наступні податкові стимули для R&D діяльності: податкове вирахування, податковий кредит, пільгові ставки, прискорена амортизація і різні гранти. Вони націлені на зниження ПДВ, податку на прибуток, податку на приріст капіталу і, іноді, — податку на доходи фізичних осіб. При цьому в різних країнах застосовують різні комбінації податкових стимулів. Міжнародний досвід застосування податкових стимулів розглянуто у таблиці 3.

Як повідомляв УНІАН, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України спільно з Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) розробили законопроект, який, зокрема, передбачає скасування валютного контролю операцій з експорту послуг. Законопроект "Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів (щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг)" був розроблений на початку квітня 2016 року Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) у рамках програми "Лідерство в економічному управлінні" спільно з Мінекономрозвитку за

участю асоціації "Інформаційні технології України", фріланс-біржі Upwork, Центру економічної стратегії та організації EasyBusiness [6]. Однак, з огляду на вагомий внесок сфери послуг в економіку країни, Україні важливо забезпечити їй комплексну підтримку, а також підтримку наукомісткого бізнесу в цілому, щоб розвинути його до рівня країн ОЕСР (Організації Економічного співробітництва та розвитку) і Азії.

Проблемою розвитку експорту послуг в Україні є те, що в загальній структурі зовнішньої торгівлі частка послуг незначна порівняно з товарами. Крім того, зовнішня торгівля послугами України продемонструвала значно вищий опір кризовим явищам світової економіки. Отже, досвід успішного експорту послуг є важливим для країни та може стати шляхом її розвитку.

Основні проблеми, які перешкоджають розвитку ринку послуг України, розширенню та диверсифікації українського експорту послуг: відсутність адекватної нормативно-правової основи, ефективних систем оподаткування, законодавчі обмеження; низька концентрація капіталу, брак коштів на переобладнання технічної бази та створення нових основних фондів, недостатній розвиток малих і середніх підприємств; несприятливий інвестиційний та інноваційний клімат, непрозорість ведення бізнесу й корупція; недостатній розвиток наукоємних секторів, зокрема, сектору інформаційно-комунікаційних послуг з такими новими галузями, як електронна й мобільна торгівля, що базуються на мережі Інтернет [7].

ВИСНОВКИ

Вітчизняний ринок сфери послуг набуває все більшого розвитку, що призводить до необхідності удосконалення державної політики стимулювання експорту послуг. Дослідження досвіду зарубіжних країн у цій сфері показало, що основними інструментами стимулювання експорту послуг країн є фінансова підтримка, а саме надання вигідних кредитів та грантів компаніям, що займаються експортом послуг, а також такі податкові стимули, як податкове вирахування, податковий кредит, пільгові ставки і прискорена амортизація.

У подальшому розвитку світового ринку послуг дедалі більшу роль відіграє сектор науково-дослідницьких послуг. Завдяки більш ефективній структурі зовнішньої торгівлі послугами стає можливою реструктуризація галузей національного господарства, стабільне надходження валюти в країну, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сектору послуг, що зможе забезпечити, у свою чергу, повноцінну інтеграцію України до світового економічного простору.

Література:

1. Сфера услуг [Електронний ресурс] // Свободная энциклопедия "Википедия". — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0_%D1%83%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3
2. Офіційні дані Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Шаров О.М. "Щодо окремих питань державної фінансової підтримки експортної діяльності в Україні". Аналітична записка [Електронний ресурс] / О.М. Шаров, Б.В. Соболев // Національний інститут стратегічних досліджень. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1187/>

4. Політика сприяння експорту [Електронний ресурс] // Інститут економічних досліджень і політичних консультацій. — 2014. — Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2.Export_promotion_policy.pdf

5. Аристов А. Мировая практика финансовых стимулов в ИТ [Електронний ресурс] / А. Аристов, А. Гусейнова // Интернет-портал "Компьютерное Обозрение". — Режим доступу: http://ko.com.ua/mirovaya_praktika_finansovyh_stimulov_v_it_113632

6. Рада прийняла закон про спрощення експорту послуг для розвитку ІТ-індустрії [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство УНІАН. — 2016. — Режим доступу: <https://www.unian.ua/business/1604992-rada-priynala-zakon-pro-sproschennya-eksportu-poslug-dlya-rozvitku-v-ukrajini-it-industriji.html>

7. Бережна Г.В. Особливості експорту та імпорту сфери послуг [Електронний ресурс] / Г.В. Бережна // Журнал "Держава та регіони". — 2013. — Режим доступу: file:///C:/Users/Nata/AppData/Local/Temp/drep_2013_1_9.pdf

References:

1. Free Wikipedia encyclopedia, "Services sector", available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0_%D1%83%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3 (Accessed 14 October 2017).
2. Official data of the State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 14 October 2017).
3. Sharov, O. M. Sobol'ev, B. V. "On Certain Issues of State Financial Support to Export Activities in Ukraine", National Institute for Strategic Studies [Online], available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1187/>
4. Institute for Economic Research and Policy Consulting (2014), "Export Promotion Policy", available at: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2.Export_promotion_policy.pdf (Accessed 14 October 2017).
5. Aristov, A. "World practice of financial incentives in IT", Internet portal Computer Review [Online], available at: http://ko.com.ua/mirovaya_praktika_finansovyh_stimulov_v_it_113632
6. Information agency UNIAN (2016), "The council passed a law on simplifying the export of services for the development of the IT-industry", available at: <https://www.unian.ua/business/1604992-rada-priynala-zakon-pro-sproschennya-eksportu-poslug-dlya-rozvitku-v-ukrajini-it-industriji.html> (Accessed 14 October 2017).
7. Berezhnaya, G.V. (2013). "Features of export and import of services", State and regions [Online], available at: file:///C:/Users/Nata/AppData/Local/Temp/drep_2013_1_9.pdf

Стаття надійшла до редакції 23.10.2017 р.